

บทที่ 5

บทสรุป

ในสมัยอยุธยาตอนปลายพบว่าชาวจีนอาศัยอยู่ในเมืองไทยเป็นจำนวนมาก (แม้ว่าจะไม่มากเท่าในสมัยรัตนโกสินทร์ก็ตาม) โดยเฉพาะในตัวพระนครหรือยุษยานั้น พบว่าชาวจีนเข้ามาตั้งบ้านเรือนที่อยู่อาศัยหลายแห่งด้วยกัน เช่น ย่านสามม้า คลองสวนพลู ประตูจีน ย่านในไก่ ฯลฯ เป็นต้น โดยชาวจีนที่อพยพเข้ามาส่วนใหญ่เป็นชาวจีนฮกเกี้ยน ชาวจีนเหล่านี้อพยพเข้ามาในเมืองไทยเนื่องมาจากความกดดันทางการเมืองภายในจีนรวมทั้งปัญหาความอดอยาก ซึ่งพบว่ามี การรวมตัวของชาวจีนเหล่านี้กันเป็นชุมชนอย่างมั่นคงในอยุธยา รวมทั้งมีหัวหน้าที่เป็นชาวจีนคอยควบคุมดูแลชาวจีนเหล่านี้ให้อยู่รวมกันอย่างสงบสุข และไม่ก่อความวุ่นวายในสังคม หัวหน้าชาวจีนเหล่านี้เป็นขุนนางที่ได้รับการแต่งตั้งและรับรองจากราชสำนักไทย ซึ่งวิธีนี้เป็นวิธีหนึ่งที่ทางการไทยใช้ควบคุมชาวจีนที่อาศัยอยู่ในเมืองไทย และเป็นวิธีที่ปฏิบัติสืบมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น โดยมีการปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงวิธีและรูปแบบให้เข้ากับยุคสมัย

ชาวจีนส่วนใหญ่ที่เข้ามาในเมืองไทยจะเริ่มจากการเป็นพ่อค้า โดยเข้ามาทำการค้าตามเมืองท่าต่างๆ ทางภาคใต้ของไทย เช่น ปัตตานี นครศรีธรรมราช เป็นต้น รวมทั้งในกรุงศรีอยุธยาด้วย ชาวจีนอาศัยความรู้ ความสามารถ และความชำนาญทางการค้าและการเดินเรือเข้ามารับใช้ชนชั้นมูลนายของไทยโดยการเป็นตัวแทนทางการค้าของพระมหากษัตริย์ ของเจ้านาย และของขุนนางไทย หรือไม่ก็ร่วมหุ้นกับบรรดามูลนายของไทยทำการค้า โดยชาวจีนจะเป็นผู้นำสินค้าจากประเทศจีนและจากดินแดนอื่นๆ เข้ามายังกรุงศรีอยุธยา ในขณะที่เดียวกันก็จะเป็นผู้นำผลผลิตจากไทยไปจำหน่ายยังตลาดต่างประเทศ ทำให้อยุธยากลายเป็นศูนย์กลางทางการค้าที่สำคัญแห่งหนึ่งในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (แม้จะเทียบกับมะละกาไม่ได้ก็ตาม) นับว่าชาวจีนเป็นผู้ที่

* เมืองท่าทางภาคใต้ของไทยในสมัยอยุธยาเช่น ปัตตานี อยู่ในฐานะหัวเมืองประเทศราชของไทย ดังนั้นเมื่อราชสำนักไทยมีอำนาจและเข้มแข็ง หัวเมืองประเทศราชเหล่านี้ก็จะยอมอยู่ภายใต้อำนาจของไทย แต่คราวใดที่ราชสำนักไทยอ่อนแอลง หัวเมืองประเทศราชเหล่านี้ก็จะถือโอกาสแข็งข้อไม่ยอมอยู่ภายใต้อำนาจของราชสำนักไทย

มีบทบาทสำคัญในการดำเนินการค้าดังกล่าว นอกจากนี้ชาวจีนยังนำเอาวิทยาการ ความรู้ในด้านการเดินเรือ และการต่อเรือสำเภามาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการพาณิชย์นาวีของไทยเป็นอันมาก ซึ่งสืบเนื่องมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

ชาวจีนเข้ามามีบทบาททางเศรษฐกิจของไทยโดยเฉพาะทางด้านการค้าทั้งการค้าภายในและการค้ากับต่างประเทศอย่างเห็นได้ชัด ดังจะเห็นได้จากการกำหนดศักดิ์ดินนาของพนักงานเดินเรือไว้ในกฎหมายเทียบบาลในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ โดยชื่อตำแหน่งที่ใช้เรียกพนักงานในกรมท่า เช่น จุนจู้ ล้าต้า ฮอจ่าง บั้นจู้ ฯลฯ เป็นต้น ส่วนแต่เป็นภาษาจีนทั้งสิ้น และที่เป็นเช่นนี้ก็อาจเนื่องมาจากพนักงานและเจ้าหน้าที่ส่วนใหญ่ล้วนแต่เป็นชาวจีน บทบาทดังกล่าวของชาวจีนในด้านการค้าเป็นที่ตระหนักดีในหมู่พ่อค้าชาวต่างชาติ โดยเฉพาะพ่อค้าชาวฮอลันดา ซึ่งถือว่าชาวจีนเป็นคู่แข่งทางการค้าที่สำคัญของตน เช่น ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ได้เกิดกรณีพิพาทระหว่างชาวจีนกับชาวฮอลันดา ทำให้ฮอลันดาไม่พอใจและนำเรือรบมาปิดอ่าวไทย จนในที่สุดฝ่ายไทยต้องยอมทำสนธิสัญญาทางการค้ากับฮอลันดา และในสัญญาที่ระบุไว้ข้อหนึ่งคือการห้ามว่าจ้างชาวจีนทำงานบนเรือสำเภาหลวง แสดงให้เห็นถึงบทบาทของชาวจีนในเวลานั้นได้เป็นอย่างดี

ในขณะเดียวกันก็พบว่า มีชาวจีนหลายคนที่ได้รับการแต่งตั้งจากทางการไทยให้ดำรงตำแหน่งที่สำคัญๆ อาทิเช่น พระยาโกษาธิบดี (จีน) ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นเสนาบดีพระคลังในสมัยสมเด็จพระเจ้าท้ายสระ เสนาบดีผู้นี้มีบทบาทสำคัญยิ่งในด้านการติดต่อการค้ากับต่างประเทศ (โดยเฉพาะกับราชสำนักจีน) อีกทั้งยังมีบทบาทและอิทธิพลในราชสำนักไทยเป็นอันมาก ซึ่งสามารถให้การสนับสนุน รวมทั้งส่งเสริมให้ชาวจีนหลายคนได้รับราชการในหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการค้า และทำให้การค้าตกอยู่ในมือของชาวจีนในเวลาต่อมา หรือในกรณีของหลวงอภัยพิพัฒน์ หัวหน้าชุมชนชาวจีนฮกเกี้ยน เป็นชาวจีนอีกผู้หนึ่งที่ทางการไทยแต่งตั้งให้เป็นขุนนางทำหน้าที่ดูแลและควบคุมชาวจีนทั้งหลายให้อยู่รวมกันอย่างสงบสุขและมีให้ก่อความวุ่นวายขึ้นในสังคมได้

ชุมชนชาวจีนในสมัยอยุธยาตอนปลายเป็นภาพสะท้อนแสดงให้เห็นถึงสถานภาพอันมั่นคง และอิทธิพลของกลุ่มพ่อค้าชาวจีนในประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ภายใต้ระบบบรรณาการระหว่างไทยกับจีน ชาวจีนที่มีลักษณะเฉพาะตัวและมีความสามารถบุกเบิกสร้างสรรค์ทางการค้า

เป็นพวกชาวจีนที่อาศัยอยู่ทางตอนใต้ของมณฑลฝูเจี้ยน (ฮกเกี้ยน) และพวกแต้จิ๋วจากตอนเหนือของมณฑลกว่างตง (กวางตุ้ง) ซึ่งบทบาทของชาวจีนในสมัยอยุธยาตอนปลายอาจเปรียบเสมือน “ผู้กรุยทาง” ของบรรดาชาวจีนที่กระจายอยู่ทั่วไปในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อันที่จริงสิ่งที่ชาวจีนเหล่านี้ได้เข้ามามีส่วนร่วมนั้นแฝงไว้ด้วยผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและการเมืองเป็นสำคัญ และชาวจีนเหล่านี้ก็ยังคงมีบทบาทอันสำคัญยิ่งต่อความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับจีนสืบต่อไป

ด้วยเหตุที่สมเด็จพระเจ้าตากสินทรงรักษาเอกลักษณ์ความเป็นจีนของพระองค์อย่างเปิดเผยนั้น นับว่าเป็นประโยชน์ทางการเมืองต่อพระองค์ไม่น้อย หากสังเกตจากบรรดาพรรคพวกที่สนิทของพระองค์ก็จะพบว่า เป็นชาวจีนอยู่ไม่น้อย แม้ว่าส่วนใหญ่จะเป็นชาวจีนแต้จิ๋ว ไม่ใช่ชาวจีนฮกเกี้ยนซึ่งเป็นชาวจีนกลุ่มใหญ่ในสมัยอยุธยาตอนปลายก็ตาม สมเด็จพระเจ้าตากสินทรงพยายามที่จะทำพระองค์ให้พ้นจากการเป็นหัวหน้าของชาวจีนแต้จิ๋ว โดยหวังว่าจะได้รับความร่วมมือจากชาวจีนอื่นๆ ทั้งหมด แม้กระนั้นก็ตามก็พบว่าชาวจีนแต้จิ๋วเป็นกลุ่มที่ได้รับความโปรดปรานและการสนับสนุนจากสมเด็จพระเจ้าตากสินมากที่สุดถึงกับเรียกว่าเป็น “จีนหลวง” และอาจเป็นปัจจัยหนึ่งที่ดึงดูดให้ชาวจีนแต้จิ๋วอพยพเข้ามาในเมืองไทยมากขึ้น ในสมัยนี้มีชาวจีนหลายคนที่ได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงที่สำคัญ เช่น จินมัวเสง ได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเป็นหลวงอภัยพานิช หยั่งจิ้นจง ได้รับการแต่งตั้งเป็นพระยาพิชัยไศศวรรย์ เสนาบดีกรมท่า และขุนพิพิธวาทิ เป็นโกษาธิบดีคนแรกในรัชกาลนี้ และต่อมาได้รับการแต่งตั้งเป็นพระยาราชาศรี เจ้าเมืองพุทไธมาศ เป็นต้น ชาวจีนและขุนนางชาวจีนเหล่านี้ถือว่าเป็นเรี่ยวแรงสำคัญของสมเด็จพระเจ้าตากสินโดยเฉพาะในด้านการค้ากับต่างประเทศ (โดยเฉพาะกับจีน) ชาวจีนเหล่านี้เข้ามาทำหน้าที่ในการเป็นตัวแทนทางการค้าของหลวง เตินเรือ ตลอดจนเข้ามามีบทบาททางการทูตในการติดต่อกับนานาประเทศ ชาวจีนเข้ามาทำหน้าที่ในการร่างพระราชสาส์น แปลพระราชสาส์น ตลอดจนพระราชพิธีการทางการทูต เพราะสิ่งเหล่านี้ชาวจีนเป็นผู้ที่มีความชำนาญและเชี่ยวชาญเป็นพิเศษทั้งยังทำหน้าที่เป็นล่ามให้คณะทูตของไทยที่เดินทางไปติดต่อกับจีน (ราชทูตของไทยมักอ่านภาษาจีนไม่ได้)

นอกจากนี้ชาวจีนบางคนถูกทางการของไทยดึงให้เข้ามาช่วยราชการในฐานะขุนนางช่วยราชการ หรือขุนนางชำนาญการ ซึ่งชาวจีนเหล่านี้ไม่ได้รับตราประจำตำแหน่งที่ทำให้มีอำนาจอย่างถาวรต่อการบริหารงานในส่วนต่างๆ แต่ชาวจีนเหล่านี้ก็ยินดีเข้ามาช่วยราชการ เนื่องจากใน

ความเป็นจริงนั้น ชาวจีนอาศัยข้อได้เปรียบจากหน้าที่การงานของตนร่วมมือกับบรรดาข้าราชการ ขุนนางไทยและชาวจีนที่ปฏิบัติงานอยู่ในกรมท่าทำการค้าส่วนตัวเพื่อหาผลประโยชน์ส่วนตัว เช่น พระยาพิชัยไศศวรราช (หย่งจิ้นจง) ที่มีเรือสำเภาสวนตัวเดินทางไปติดต่อการค้ากับจีนปีละ 2 - 3 ลำ หรือร่วมมือกับพ่อค้าเอกชนในการจัดสินค้าลงสำเภานามของหลวงไปค้าขายยังต่างประเทศ เป็นต้น การเข้ามาดำเนินงานของชาวจีนในระบบราชการไทยในฐานะขุนนางประจำกรมท่า หรือขุนนางช่วยราชการล้วนแต่ก่อให้เกิดประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจและการเมืองการปกครองในหมู่ชาวจีน และชนชั้นปกครองของไทยด้วยกันแทบทั้งสิ้น

ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ชาวจีนแต่จิวได้กลายมาเป็นชาวจีนกลุ่มใหญ่ที่สุดที่เข้ามาอาศัยและประกอบอาชีพในเมืองไทย (ยกเว้นบริเวณทางภาคใต้) โดยชาวจีนฮกเกี้ยนได้ลดจำนวนลงไปอยู่ในอันดับถัดมา และปริมาณของชาวจีนไหหลำ ชาวจีนแคะ และชาวจีนกวางตุ้งก็เพิ่มขึ้นเป็นลำดับ ทั้งนี้เนื่องมาจากสถานการณ์ความวุ่นวายทางการเมืองที่เกิดขึ้นในประเทศจีนในช่วงพุทธศตวรรษที่ 23 คือ สงครามฝิ่น (พ.ศ. 2383 - 2385) ระหว่างจีนกับอังกฤษ (ซึ่งส่งผลให้จีนต้องเปิดเมืองท่า 5 เมืองคือ เมืองกวางโจว เซิ่นเหม็ง ฝูโจว หนิงโป และเซี่ยงไฮ้ และยกเลิกระบบการค้าผูกขาดระบบหัง (หาง)) รวมทั้งนโยบายทางการเมืองของราชสำนักจีน และปัญหาความอดอยากในจีน ล้วนผลักดันให้ชาวจีนจำนวนมากเดินทางออกนอกประเทศเพื่อไปแสวงหาโชคยังต่างแดน ประกอบกับแรงงานชาวจีนเป็นที่ต้องการอย่างมากในตลาดโลก รวมทั้งในเมืองไทยด้วย แรงงานชาวจีนนับได้ว่าเป็นแรงงานที่มีประสิทธิภาพในการทำงาน ดังนั้นชาวจีนจำนวนมากจึงเดินทางออกนอกประเทศเพื่อไปขายแรงงาน และบางส่วนก็เดินทางเข้ามาในไทย ซึ่งสภาพสังคมไทยในเวลานั้นต้องการแรงงานในการผลิตสินค้าเพื่อนำออกไปขายยังต่างประเทศ เนื่องจากแรงงานที่เกณฑ์จากไพร่ไม่อาจตอบสนองความต้องการดังกล่าวได้ ดังนั้นชาวจีนที่เดินทางเข้ามาในไทยในเวลานั้นจึงกลายมาเป็นแรงงานที่สำคัญในระบบเศรษฐกิจของไทย

ในสมัยรัตนโกสินทร์ (สมัยรัชกาลที่ 1 - รัชกาลที่ 3) ชาวจีนมีบทบาทอย่างมากในด้านเศรษฐกิจของไทย โดยเฉพาะกิจกรรมทางการค้าทั้งการค้าภายในและการค้าต่างประเทศ โดยเข้ามาประกอบอาชีพเป็นพ่อค้าเร่ พ่อค้าคนกลาง พ่อค้าย่อย รวมทั้งการเป็นตัวแทนการค้าของชนชั้นปกครองของไทย ตลอดจนเข้ามามีบทบาทในกิจกรรมด้านอื่นๆ เช่น เป็นเจ้าภาษี นายอกร ทำเกษตรกรรม เป็นแรงงานที่สำคัญในอุตสาหกรรมต่อเรือ อุตสาหกรรมน้ำตาลทราย และอุตสาหกรรมเหมืองแร่ รวมทั้งการเป็นเจ้าของโรงหอยบ่อนพนัน ประกอบกับชาวจีนสามารถ

เดินทางไปไหนมาไหนได้ทั่วราชอาณาจักร และสามารถประกอบอาชีพต่างๆ ได้ (ต้องไม่ขัดกับกฎหมาย) รวมทั้งชาวจีนเป็นผู้ที่มีความรู้ ความชำนาญ และความสามารถในด้านการค้า การตราค่าสินค้า และรู้จักตลาดเป็นอย่างดี จะพบว่าการค้าที่ชาวจีนเป็นผู้ดำเนินการมักจะได้รับผลกำไรที่งดงาม ทำให้บรรดาชนชั้นมูลนายของไทยนิยมว่าจ้างชาวจีน หรือเข้าหุ้นกับชาวจีนทำการค้าโดยให้ชาวจีนเป็นผู้ดำเนินการทั้งสิ้น ในขณะที่เดียวกันชาวไทยก็ไม่สามารถเข้ามาแข่งขันทำการค้ากับชาวจีนได้ เนื่องจากชาวไทยติดอยู่กับระบบไพร่ ต้องถูกเกณฑ์แรงงาน ไม่มีเวลาในการประกอบอาชีพอย่างเต็มที่ และชาวไทยก็นิยมรับราชการ หรือทำการเกษตรกรรมมากกว่าทำการค้าขาย ด้วยเหตุที่กล่าวมานี้ ชาวจีนจึงเข้ามามีบทบาทที่สำคัญในระบบเศรษฐกิจของไทย และเป็นการปูพื้นฐานที่สำคัญให้กับการพัฒนาเข้าสู่ระบบทุนนิยมในสมัยรัชกาลที่ 4 โดยชาวจีนได้พัฒนามาเป็นนายทุนที่สำคัญที่เข้ามาทำการค้าแข่งขันกับพ่อค่านายทุนชาวตะวันตกในเศรษฐกิจทุนนิยมไทยที่ได้พัฒนาสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

ชาวจีนที่เข้ามาประกอบอาชีพและตั้งถิ่นฐานในเมืองไทยในสมัยนี้มีใช้ต้องการเข้ามาแสวงหาความมั่นคงทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ชาวจีนเหล่านี้ยังต้องการความมั่นคงและปลอดภัยในการดำรงชีวิตอีกด้วย ชาวจีนต้องการเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในสังคมไทย โดยจะพบว่ามีการแต่งงานระหว่างชาวไทยและชาวจีนทั้งในกลุ่มของชนชั้นสูง (พระมหากษัตริย์ เจ้านาย ขุนนางไทย) และชนชั้นระดับล่าง (ไพร่) เป็นจำนวนมาก ซึ่งการแต่งงานระหว่างชาวจีนกับชาวไทยในกลุ่มชนชั้นสูงนั้น เรื่องของผลประโยชน์เป็นเรื่องสำคัญ และการแต่งงานดังกล่าวก็เป็นวิธีหนึ่งในการดูดกลืนชาวจีนให้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในสังคมไทย ซึ่งชาวจีนเองก็ต้องการการยอมรับทางสังคมและต้องการเป็นส่วนหนึ่งในสังคมไทย โดยจะพบว่าลูกหลานชาวจีนในรุ่นที่สามก็สามารถเป็นคนไทยได้อย่างสมบูรณ์

อีกทั้งทางการไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 2325 - 2394) ได้ปกครองและให้ความควบคุมดูแลชาวจีนเหมือนกับราษฎรไทยทั่วไป สังคมชาวจีนในเมืองไทยนั้นมั่นคงกว่าชาวต่างชาติอื่นๆ เพราะได้รับความคุ้มครองจากชนชั้นปกครองของไทย ชาวจีนมีความสามารถในการแสวงหาความคุ้มครองตนเองโดยการทำตัวให้อ่อนน้อมถ่อมตนต่อผู้สูงศักดิ์ เช่น การยกลูกสาวให้แต่งงานกับชนชั้นมูลนายของไทย การติดสินบนเพื่อหวังความช่วยเหลือและการสนับสนุนจากชนชั้นมูลนายของไทย (วิธีนี้ต่อมากลายเป็นค่านิยมในการฝากตัวของชาวจีนกับเจ้านายไทยในสังคมไทย) นอกจากนี้ทางการไทยยังแต่งตั้งชาวจีนที่มีชื่อเสียง มีฐานะทางเศรษฐกิจที่มั่นคง

และมั่งคั่ง รวมทั้งเป็นบุคคลที่เป็นที่เคารพนับถือของชาวจีนทั่วไปให้เป็นเจ้าเมือง นายอำเภอจีน หรือจางวางจีน เป็นต้น เพื่อทำหน้าที่ในการดูแลและควบคุมชาวจีนทั้งหลายให้อยู่รวมกันอย่างสงบสุข โดยไม่ก่อความวุ่นวายในสังคมไทย ขุนนางชาวจีนเหล่านี้จะได้รับยศถาบรรดาศักดิ์ เช่นเดียวกับขุนนางไทยทุกประการ นับเป็นวิธีหนึ่งที่ผูกใจให้ชาวจีนเกิดความจงรักภักดี และเป็น การควบคุมชาวจีนอีกทางหนึ่งของราชสำนักไทย

แต่ในขณะเดียวกัน พบว่ามีชาวจีนบางกลุ่มที่ได้ทำการทำทลายกฎหมายด้วยการลักลอบค้าฝิ่น ทำให้ราษฎรไทยติดฝิ่นเป็นจำนวนมาก และก่อให้เกิดปัญหาทางสังคมตามมาอีกด้วย ซึ่งเป็นปัญหาที่รัฐบาลในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นต้องหาวิธีแก้ไขอย่างเร่งด่วน รวมทั้งการก่อตั้งสมาคมลับอั้งยี่ของชาวจีนนั้น ได้ก่อให้เกิดความวุ่นวายในสังคมไทย ซึ่งความวุ่นวายดังกล่าวนี้ ส่วนหนึ่งเกิดจากความไม่พอใจระบบชู้ดริตและเอารัดเอาเปรียบของขุนนางไทยที่กระทำต่อชาวจีน ทางการไทยตระหนักถึงปัญหาดังกล่าวเป็นอย่างดี และหาวิธีในการแก้ไขปัญหาระยะยาว

บทบาทของชาวจีนในด้านต่างๆ มีความผูกพันและต่อเนื่องกันมาตั้งแต่สมัยอยุธยา ตอนปลายถึงสมัยรัชกาลที่ 3 (พ.ศ. 2172 - 2394) บทบาทที่เด่นชัดที่สุดก็คือบทบาททางเศรษฐกิจ ร่องมาก็คือการเมืองการปกครองและสังคม นับได้ว่าชาวจีนเป็นกลไกที่สำคัญประการหนึ่งที่มี ส่วนช่วยในการพัฒนาบ้านเมืองสืบต่อมา.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย